

Toespraak Elly Touwen-Bouwsma 2010

**Nationale Herdenking
15 augustus 1945**

Majesteit, excellenties, dames en heren,

De Wet Buitengewoon Pensioen Indisch Verzet (Wiv) kwam pas in 1986 tot stand. De Nederlandse overheid kon toen de roep om gelijkberechtiging van het Indisch verzet met het verzet in Nederland niet langer negeren. De Wet Buitengewoon Pensioen voor het verzet in Nederland was er al in 1947.

Dat het bijna veertig jaar heeft geduurd voor er een aparte regeling kwam voor het Indisch verzet had alles te maken met de onderwaardering in Nederland van het verzet in Indië. In Nederland werd de Indische illegaliteit volgens een lid van de Federatie van ex-Illegale Werkers in Indië (FIWI) in 1947 beschouwd als 'kinderwerk'. Wat stelde dat verzet in Indië eigenlijk voor?

Vóór de soevereiniteitsoverdracht aan de Verenigde Staten van Indonesië op 27 december 1949 waren door verzetsmensen in Indië al verscheidene pogingen ondernomen om een wettelijke regeling van de grond te krijgen. Op 5 mei 1946 werd de Federatie van ex-Illegale Werkers (FIWI) in Indië in de kolonie opgericht. De FIWI wilde alle illegale werkers in Indië verenigen. Het aantal ondergrondse werkers in de hele archipel werd door de FIWI op ten minste 15.000 gesteld. De FIWI vond in Nederland echter geen gehoor. Wel leek het er even op dat het Nederlandsch-Indisch gouvernement zich in 1948 hard wilde maken voor een pensioenregeling voor het Indische verzet gelijk aan de in Nederland bestaande Wet Buitengewoon Pensioen 1940-1945. De overdracht van de soevereiniteit aan Indonesië in december 1949 gooide echter roet in het eten. De Nederlandse overheid stond vanaf dat moment helemaal niet meer open voor het oorlogsverleden van repatrianten uit Indië, laat staan dat er aandacht besteed werd aan het handjevol ex-illegale werkers dat naar Nederland kwam. Het trauma van het verlies van Indië maakte dat Nederland Indië en de oorlog daar zo snel mogelijk wilde vergeten. De FIWI slaagde er na de overdracht van de soevereiniteit ook niet in haar werkzaamheden in Nederland voort te zetten.

Ook de uitreiking van de Verzetsster Oost-Azië aan enige honderden Indische verzetsmensen maakte geen indruk in Nederland. De onderscheiding, ingesteld in 1948, was niet alleen bedoeld voor mensen die zich verzet hadden tegen de vijand, maar ook voor hen die zich op een andere wijze verdienstelijk hadden gemaakt: door hulp te verlenen aan medegevangenen of te zorgen voor ontspanning in de kampen. Slechts een kwart van de verzetssterdraggers kon, getoetst aan de eisen van de Wet Buitengewoon Pensioen, gerekend worden tot de 'echte' verzetsdeelnemers.

Dat waren er maar 122 van de 471 volgens een onderzoekscommissie, die eind jaren zeventig de bewaard gebleven dossiers bij de Kanselarij der Nederlandse Orden in Den Haag onderzocht. Alleen zij hadden aantoonbaar door daad en houding deelgenomen aan het actieve verzet.

Als argument tegen een regeling voor het Indisch verzet werd aangevoerd dat de aard, de vorm en de duur van het Indische verzet niet te vergelijken was met het verzet in Nederland. De oorlog in Indië was anders. De Japanners hadden vanaf het begin van de bezetting alles wat ook maar enigszins als verzet zou kunnen worden beschouwd systematisch en wreed onderdrukt en naar verhouding zwaar gestraft. Hierdoor, en het feit dat de inheemse bevolking de Nederlanders niet welgezind was, had het verzet in Nederlands-Indië niet tot belangrijke ontplooiing kunnen komen. Bovendien werd al spoedig het grootste deel van de Nederlandse bevolking door de Japanners geïnterneerd. Om deze redenen was het bijzonder moeilijk om voor het verzet in Indië en Nederland vergelijkbare criteria aan te leggen, temeer omdat door de Japanse bezetter elk licht of vermeend vergrijp als 'verzet' werd beschouwd en dienovereenkomstig gestraft. Daarom wilde de Nederlandse overheid geen regeling voor Indische verzetsstrijders op nemen in de bestaande Wet Buitengewoon Pensioen voor Europese verzetsstrijders.

Een afzonderlijke regeling voor het Indische verzet stuitte om heel andere redenen op grote bezwaren. Net als voor de Indische ambtenaren en militairen bij de back-pay kwestie, gold voor de Indische verzetsmensen eveneens dat ze hun claim maar neer moesten leggen bij de Indonesische regering. Voor hen een uitzondering maken was ongewenst, omdat dan het hele zorgvuldig opgebouwde beleid van de Nederlandse overheid ten aanzien van Indische pensioenen en uitkeringen in elkaar zou storten. Daar paste de overheid voor.

Pas eind jaren zeventig werd het Indische verzet voor het eerst op de politieke agenda gezet. De Belangengroep Draggers Verzetsster Oost-Azië die toen van zich liet horen, bestond eigenlijk uit één man en dat was Kriek. Hier en daar vond hij wel medestanders in de Indische gemeenschap in Nederland, maar hij was degene die als enige actie ondernam. Het lukte hem door zijn vasthoudendheid leden van de Tweede Kamer op zijn hand te krijgen. Het parlement dwong een onderzoek af bij het eerste kabinet Van Agt (1977-1981) naar de verzetsactiviteiten in het door Japan bezette Nederlands-Indië. Uit dit onderzoek bleek dat er in historische zin wel degelijk sprake was geweest van verzet. Het ministerie van CRM wilde zich er echter niet voor in zetten. In de ogen van de betrokken ambtenaren bleef het Indische verzet ver onder de maat in vergelijking met het Nederlandse verzet.

Bovendien konden de oud-verzetsmensen uit Indië toch terecht bij de Algemene Oorlogsongevallenregeling van 1946, of anders, als ze geïnterneerd waren geweest, bij de Wet Uitkeringen Vervolgingslachtoffers.

De Tweede Kamer nam er geen genoegen mee. Zij eiste dat er een Commissie Indisch Verzet werd ingesteld die opnieuw onderzoek moest doen met als vraag of er aanleiding bestond alsnog de claim te erkennen van Indische verzetsmensen voor een buitengewoon pensioen.

Terwijl ze op het ministerie van CRM nog druk doende waren uit te zoeken of er wel echt sprake was geweest van verzet in Indië werd door het Initiatiefcomité Verzetshedenkingskruis onder leiding van W.Ch.J.M. van Lanschot bepaald dat oud-verzetsmensen uit Indië ook in aanmerking kwamen voor het in 1980 ingestelde verzetshedenkingskruis. De toenmalige voorzitter van de Bond Ex-geïnterneerden en Grepatrieerden van Overzee, Dick van Logchem, riep zijn leden op aanspraak te maken op deze onderscheiding: 'Wij hopen dat de Indische verzetsmensen deze keer niet uit (een verkeerde) bescheidenheid zullen zwijgen. Schrijf dat briefje naar Den Haag, want het maakt ons ook sterk voor de financiële gelijkstelling van het Indisch verzet!' En dat gebeurde.

Het hele proces raakte in een stroomversnelling toen koningin Beatrix te kennen had gegeven dat ze op 5 mei 1981 - haar eerste bevrijdingstoespraak - in de Nieuwe Kerk te Amsterdam vierenvestig Verzetshedenkingskruizen zou uitreiken. Zij sprak daarbij de 'uitdrukkelijke wens' uit dat zich onder de 'geselecteerde personen enkele deelnemers aan het Indische verzet' zouden bevinden (Piersma, H. Bevochten Recht, 2010:212). Die waren er dan ook. De steun van het koningshuis om de Indische verzetsmensen ook te decoreren en zo hun verzet tegen de Japanse bezetter te erkennen, is van grote betekenis geweest. Prins Bernhard maakte er sindsdien een gewoonte van de verzetshedenkingskruizen aan de Indische verzetsmensen uit te reiken op paleis Soestdijk.

De Commissie Indisch Verzet kwam in mei 1981 met haar eindverslag. De conclusie was kort en helder. Zij constateerde niet alleen dat onomstotelijk vast stond dat er verzet was geweest tegen de Japanse bezettende macht, maar ook dat '(...) er een regeling moest komen in de geest van de Wet Buitengewoon Pensioen voor invalide geworden deelnemers aan het verzet tegen de Japanse bezetter in voormalige Nederlands-Indië en hun nagelaten betrekkingen'. Een snelle totstandkoming van een regeling achtte de Commissie van belang '(...) om tegemoet te komen aan bij betrokkenen al lang bestaande gevoelens van tenachterstelling bij de deelnemers aan het Nederlandse verzet'.

Bovendien vond de Commissie het niet langer nodig rekening te houden met bestaande regelingen van het militaire en burgerlijke overheidspersoneel van het voormalige Nederlands-Indië. Die konden en mochten een regeling voor het Indische verzet niet langer in de weg staan.

Door het positieve advies van de Commissie Indisch Verzet kon de regering niet anders dan er toe overgaan te voorzien in een regeling voor het Indische verzet. Het kostte daarna nog heel veel tijd en alertheid van de belangenorganisaties om het proces gaande te houden. Onder voortdurende druk van de Tweede Kamer die gelijkstelling aan het Nederlandse verzet eiste, kwam de wet er uiteindelijk toch. In januari 1985 werd het wetsontwerp na vele voorbereidingen ingediend bij de Tweede Kamer en op 1 augustus 1986 werd de Wet Indisch Verzet van kracht. Aan erkende verzetsdeelnemers werd het buitengewone pensioen met terugwerkende kracht vanaf 1 januari 1983 toegekend. In 1998 waren er in totaal 1728 aanvragen in behandeling genomen waarvan 466 werden gehonoreerd. Het zijn er ook niet veel meer geworden.

Dat ging niet vanzelf. In tegenstelling tot andere wetten waar het pleit voor de betrokkenen bij het in werking treden van de wet al grotendeels gewonnen was, hebben de Indische verzetsmensen ook toen de wet er al was, moeten vechten tegen vooroordeel en discriminatie, om erkenning van hun verzet en hun recht op een buitengewoon pensioen. Verzet in de Indische context bleef hoe dan ook in de ogen van de beoordelaars schraal afsteken bij het Nederlandse verzet.

Ik dank u voor uw aandacht.